

Zbornik radova o dagestanskim jezicima posvećen jubileju profesora R. O. Mutalova

***Durqasi xazna. Sbornik statej k 60–letiju R. O. Mutalova.* Red. T. A. Maisak, N. R. Sumbatova, Ya. G. Testelets. Buki Vedi, Moskva, 2021.**

Zbornik radova posvećen 60. obljetnici rođenja istraživača darginskoga jezika profesora Rasula Osmanoviča Mutalova izašao je u Moskvi 2021. godine kao zajedničko izdanje Instituta za jezikoslovlje Ruske akademije znanosti i Instituta lingvistike Ruskoga državnog sveučilišta za humanističke znanosti. Knjiga sadrži ukupno 28 priloga i ima 480 stranica, urednici su Timur Anatol'evič Majsak, Nina Romanovna Sumbatova i Jakov Georgievič Testelets.

R. O. Mutalov je svoj najveći doprinos dao na području proučavanja darginske dijalektologije i gramatike darginskoga književnog jezika, ponajprije glagolske morfologije. Objavio je niz radova posvećenih svome materinskom govoru – icarinskome dijalektu darginskoga jezika. Istražio je glagolsku morfologiju darginskoga književnog jezika (2002), u suradnji s N. R. Sumbatovom sustavno je opisao icarinski idiom – *A Grammar of Icarian Dargwa* (2003). Izradio je tvorbeni rječnik glagola icarinskoga dijalekta (2011). Također autor je većeg niza drugih radova koji su posvećeni razradi gramatičkih pitanja darginskih dijalekata.

Priloge uvrštene u Zbornik napisali su prijatelji i kolege prof. Mutalova. Članci su posvećeni području dagestanskih jezika, posebice darginskome jeziku (jezici-ma), njegovoj fonologiji, morfologiji i sintaksi, leksikologiji, dijalektologiji i socio-lingvističkim pitanjima, dakle, tematika članaka odražava znanstvene interese R. O. Mutalova.

Zbornik počinje uvodnim člankom Andreja Kibrika (1.) *Festschrift, ili dragocenne sokrovišče* [Festschrift, ili dragocjeno blago¹], str. 5 – 8, u kojem se autor usredotočio na znanstveni doprinos Rasula Mutalova iz područja gramatičkih i leksičkih istraživanja darginskoga jezika te na njegovu ulogu u razvoju istraživanja darginskih idioma u posljednjih trideset godina. A. Kibrik je ukazao na neprocjenjivu pomoć R. Mutalova u organiziranju terenskih lingvističkih istraživanja u Dagestanu. Autor se također osvrnuo na sadržaj Zbornika te istaknuo visoku znanstvenu razinu priloga uključenih u Zbornik. Također je napomenuo da knjiga obuhvaća članke na tri jezika: većina je priloga na ruskom, ali ima i pet priloga na engleskome te dva na darginskome jeziku.

Iza uvodnoga članka slijedi prilog A. S. Abdullaeva (2.) *Juldaš Rasul* [Prijatelj Rasul], str. 9, s osobnim porukama i čestitkama jubilaru – na darginskome jeziku. Zbornik završava prilogom Nine Kibrik (28.) *Rasul*, str. 474 – 477, koji također ima osobni karakter i iz kojega čitatelji saznaju o ljudskim osobinama prof. Mutalova.

1 Tim je naslovom autor podsjetio na naslov Zbornika na darginskome jeziku – *Durqasi xazna* 'dragocjeno blago'.

Tako taj početak i kraj Zbornika daju svojevrsni okvir oko osnovnoga sadržajnog dijela – znanstvenih priloga iz područja dagestanskih jezika. Ovdje valja spomenuti da u mnogim priložima Zbornika autori sa zahvalnošću prisjećaju svestrane pomoći koju im je pružio Rasul Mutalov. Zapravo ih je uveo u svijet darginskoga i drugih dagestanskih jezika, a zahvaljujući tome uspjeli su započeti redoviti terenski rad u planinskim selima Dagestana.

U nastavku ovoga prikaza donosimo kratak pregled sadržaja priloga 3.–27., tj. osnovnoga dijela Zbornika.

3. M. R. Bagomedov. *Dargan mez rurq: nila masʔulti wa čelabqʻla (Problemy i perspektivy izučeniya darginskogo jazyka)* [Problemi i budućnost učenja darginskoga jezika], str. 10 – 17.

U članku, koji je napisan na darginskome jeziku,² obrađuje se problematika očuvanja, nastave i učenja darginskoga jezika, jednoga od književnih jezika Dagestana. Autor predlaže konkretne načine promicanja uporabe darginskoga jezika u različitim životnim područjima. U svom kratkom osvrtu na povijest pismenosti i književnoga jezika kod Dargina M. R. Bagomedov opisuje područja uporabe darginskoga književnog jezika tijekom 20. stoljeća i u današnje vrijeme. Temelji su darginskoga književnog jezika postavljeni 1930. godine kada je za osnovu književnoga jezika odlučeno da se odabere akušinski dijalekt. Tijekom nekoliko sljedećih desetleća utvrđene su jezične i pravopisne norme koje se od tada koriste u ustanovama, školama, izdavaštvu, na radiju i televiziji. Na darginskome jeziku objavljuju se književna djela, udžbenici, razvijena je i publicistika. Autor nabraja tjednike darginskih okruga (Akušinskoga, Levašinskoga i dr.), republički tjednik, književne časopise, emisije na radiju i televiziji. U radu su navedeni detaljni podaci o nastavi darginskoga jezika i literature u školama, kao i o nastavi svih predmeta na darginskome jeziku u početnim razredima (1. – 4. razred osnovne škole) u školama s mononacionalnim učeničkim sastavom. Danas je postignut određeni uspjeh u sastavljanju i izdanju raznovrsnih rječnika darginskoga jezika. Zaključujući rad, autor je predložio niz mjera za očuvanje i razvoj aktivnije uporabe darginskoga jezika.

4. O. I. Belyaev. *Dva tipa faringalizacii v širinskom darginskom: predvaritelʻnye nabljudeniya* [Dva tipa faringalizacije u širinskom darginskome: prethodne opaske], str. 18 – 29.

U članku se autor fokusira na faringalizirane samoglasnike u širinskome dijalektu darginskoga jezika. Svi darginski jezici imaju faringalizirane samoglasnike, a razlika je u stupnju njihove rasprostranjenosti: od darginskoga književnog jezika u kojem je faringaliziran samo jedan samoglasnik *a* (/aʕ/) do kubačinskoga, u kojem svi samoglasnici imaju svoje faringalizirane inačice. Faringalizacija kao posebna fonetska pojava malo je proučena u darginskim jezicima. O. I. Belyaev je u širinskome

² Zahvaljujem prof. Sapijahanum Temirbulatovoj na prijevodu članka s darginskoga na ruski jezik.

izdvojio dva tipa faringalizacije te ih je terminološki označio kao primarnu i sekundarnu. U članku se opisuju oba tipa te se istražuju uzroci faringalizacije.

5. N. È. Gadžiahmedov. *Darginskoe vlijanie na fonetiku kajtagškogo dijalekta kumyškogo jazyka* [Darginski utjecaj na fonetiku hajdaksškoga dijalekta kumičkoga jezika], str. 30 – 38.

Hajdakski³ je dijalekt kumičkoga jezika⁴ sa svih strana okružen darginskim jezičnim područjem, stoga je, piše autor, zanimljivo istražiti uzajaman utjecaj tih dvaju jezika. U radu se navodi niz fonetskih osobitosti koje su preuzete u dotičan dijalekt iz darginsškoga jezika, na primjer, abruptivni suglasnici. U svim dosadašnjim radovima koji sadrže podatke o utjecaju darginske fonetike na kumičku, navodi se da su abruptivni glasovi ušli iz darginsškoga jezika u kumički s posuđenicama i čak su se proširili na neke izvorno kumičke riječi, ali nemaju fonemski status. Navedeni primjeri pokazuju da su abruptivni suglasnici u hajdaksškom dijalektu kumičkoga jezika vrše fonemsku razlikovnu funkciju (primjerice, *balta* ‘sjekira’ – *balt’a* ‘vrt’). Jos je jedna fonetska crta svojstvena nizu darginskih dijalekata zvučna prednjojezična afrikata *dz*. Taj je glas potvrđen u nekim riječima hajdaksškoga dijalekta kumičkoga jezika. U članku se navodi i niz drugih fonetskih osobitosti koje su se pod utjecajem darginsškoga jezika pojavile u hajdaksškom dijalektu kumičkoga jezika.

6. S. N. Gasanova *Osobennosti reprezentacii èmotivnyh frazeologizmov agul’skogo jazyka s telesnym kodom kul’tury* [Osobitosti predstavljanja agulskih emotivnih frazema koji sadrže tjelesni kulturni kod], str. 39 – 44.

U prilogu se analizira izražavanje raznih osjećaja pomoću frazema koji uključuju tjelesni kulturni kod u agulskom jeziku. Proučeno je izražavanje sljedećih osjećaja: iznenađenje, (frazemi s riječima *siw* ‘usta’ i *ular* ‘oči’), tuga (frazemi s riječima *k’il* ‘glava’, primjerice, *k’il kejšas* ‘glavu opustiti’), strah, preplašenost (*lekar* ‘noge’, primjerice, *lekar zurzas* ‘noge su zadržtale’), ljutnja (frazemi s riječima ‘zub’, primjerice, *selebar rušas* ‘škrkutati zubima (od bijesa)’), radosti i sreće (‘oči’ – *ular elqendi xas* ‘oči se smiju’) itd.

7. U. U. Gasanova. *Hajdaksškaja skazka »Duhhu rirsi«* [Hajdaksška bajka »Duhhu rirsi«], str. 45 – 52.

U radu U. U. Gasanove, sakupljačice i istraživačice hajdakske folklorne građe, objavljuje se hajdaksška⁵ narodna bajka »Duhhu rirsi« [duχ:u rirsi] (‘Pametna djevojka’), koja je zapisana 2015. godine u selu Šiljagi Kajtagškoga okruga Dagestana. Poslije teksta bajke na hajdaksškom idiomu slijedi prijevod na ruski jezik.

3 Hajdakski dijalekt se govori u nekoliko sela Kajtagškoga okruga te je dobio naziv po tome okrugu.

4 Kumički je jedan od turkijskih jezika.

5 Izvoran je naziv [χajdaq]. Ovdje se podrazumjeva jedan od darginskih dijalekata (usp. izdvaja se hajdakski dijalekt i u kumičkom jeziku). Podudaranje naziva tih dvaju dijalekata različitih jezika objašnjava se njihovom rasprostranjenošću u istome području Dagestana, naime, u Kajtagškom upravnom okrugu, po kojem su i dobili naziv.

8. M. A. Daniel. *Dom tam, gde nol'* [Kuća je tamo, gdje je nula], str. 53 – 72.

Prilog sadrži raspravu o lokativnim padežima arčinskoga jezika, posebice o jednom padežnom obliku – lokativu sa značenjem »lokalitet u kojem stanuje dotična osoba (objekt)«. Ta se lokativna kategorija često označuje u literaturi kao kategorija osobnoga lokativa. Taj se oblik u arčinskom jeziku ne tvori od kose osnove (što bi bilo očekivano), već od genitivnoga oblika. U radu se analizira način tvorbe toga oblika i preispituju se različite verzije tumačenja njegove strukture i nastanka.

9. N. R. Dobrushina. *Passivnyj bilingvizm v darginskih selenijah* [Pasivni bilingvizam u darginskim selima], str. 73 – 93.

Autor se bavi pitanjima uzajamne razumljivosti četiriju darginska idioma. Stupanj je uzajamne razumljivosti jedan od važnih kriterija kod određenja statusa pojedinih idioma, dakle kod odgovora na pitanje – »jezik ili dijalekt?« Istraživanjem su obuhvaćena četiri susjedna sela u Dahadajevskom okrugu Dagestana: Kubači, Urcaki, Sutbuk i Uragi. Kao rezultat terenskoga istraživanja, koje je provedeno 2019. godine, utvrđeno je da je za kontakte ovih četiriju zajednica svojstven pasivni bilingvizam, dakle govornici jednoga idioma razumiju susjedni, ali govore svaki svoj idiom. Kubačinski se idiom ističe među ostalima bitno manjom razumljivošću za govornike drugih idioma. U radu se raspravlja o uzrocima ove pojave: nitko od govornika ne prelazi na idiom sugovornika (odnosno govore »svaki svoj«). Osim toga u radu se ova rijetka situacija u Dahadaevskom okrugu uspoređuje sa situacijama u drugim okruzima Dagestana.

10. A. N. Zakirova. *Soglasovanie po čislu v andijskih dialektah: glagol* [Sročnost po broju u andijskim dijalektima: glagol], str. 94 – 114.

U radu se istražuje ostvarenje sročnosti po broju u jednoj skupini dijalekata andijskoga jezika. Andijski se jezik dijeli u dvije dijalektne skupine: gornjoandijsku i donjoandijsku. U govorima andijskoga jezika postoji tri načina ostvarenja sročnosti po broju – 1) pomoću promjenjivoga klasno–brojnog pokazatelja, 2) pomoću posebnoga množinskog sufiksa $-(V)l$, 3) mijenom samoglasnika u glagolskome korijenu. Članak je posvećen detaljnom istraživanju drugoga načina (sufiksalnoga), koji je, prema autorovu mišljenju, gornjoandijska inovacija (u ostalim avaro–andijskim jezicima nije potvrđen taj način realizacije sročnosti).

11. K. I. Kazenin. *Mežetničeskie različija po roždaemosti v Dagestane: dinamika i ee vozmožnye pričiny* [Međuetničke razlike u natalitetu u Dagestanu: promjene i mogući uzroci], str. 115 – 138.

U radu se proučavaju promjene u međuetničkim razlikama u postsovjetskom Dagestanu na primjeru razlika u natalitetu. Naime, posljednjih desetljeća, nakon 1991. godine (raspad SSSR–a), postala je posebno intenzivna masovna migracija stanovništva s područja svoga stalnog boravka, s planinskoga na nizinski dio Dagestana te iz seoskog područja u gradove. Migracijski su procesi vodili prema značaj-

no mješovitijem raseljavanju osnovnih naroda Dagestana te življim međuetničkim dodirima. U radu se razmatraju promjene (ili očuvanje) socijalnoga ponašanja etnosa u uvjetima mješanja stanovništva. Autor napominje, kako bi se postigao cilj istraživanja potrebno je odgovoriti na dva pitanja: 1) jesu li postojale razlike u natalitetu među narodima Dagestana u vrijeme prije 1991. godine, i 2) da li su se u postsovjetske razdoblju očuvale te razlike i u kojoj mjeri. Proučavanje promjena u natalitetu u Dagestanu i međuetničke razlike po tom parametru stavljaju se u članku u opći kontekst tih promjena u ostalim dijelovima svijeta.

12. Y. B. Koryakov. *Darginskie jazyki i ih klassifikacija* [Darginski jezici i njihova podjela], str. 139 – 154.

U članku se razmatra današnje stanje razrađenosti problema podjele darginskih jezika. Prema autorovu mišljenju, etnosociolingvistički pristup razgraničavanja jezika i dijalekata vodio prema tom stanju da su se jezici Darginaca smatrali dijalektima jedinoga jezika – darginskoga. Autor drži da je razina uzajamne razumljivosti među darginskim jezicima (hajdaskim, kubačinskim, cudaharskim i dr.) takova da bi ih valjalo smatrati posebnim jezicima. Na temelju leksikostatističke metode (usporedba osnovnoga leksika i određenje postotka podudaranja) Y. B. Koryakov usavršava raniju podjelu darginskih jezika. U radu je razmotrena lingvogeografija darginskih jezika i dijalekata. Za svaki jezik, koji je izdvojio, autor navodi naziv na ruskom, na engleskom, zatim samonaziv, područje proširenosti jezika, broj govornika te radove posvećene cjelovitome gramatičkom opisu (ako postoje). Popis jezika iznosi u okviru podjele koju autor predlaže. Na kraju rada, nakon analize ranijih podjela autor daje smjernice za daljnja istraživanja koja bi omogućila izradu nove, točnije podjele darginskih jezika. Među takvim je smjericama izrada podjele koja će se temeljiti na fonetskim i morfološkim inovacijama te usporedba te podjele s leksikostatističkom.

13. Yu. A. Lander, M. H. Mamaev. *Tantynskie sravnitel'nye konstrukcii: osobenosti struktury i funkcionirovanija* [Tantinske poredbene konstrukcije: osobitosti strukture i upotrebe], str. 155 – 165.

U članku se opisuje jedan fragment gramatike tantinskoga idioma darginskoga jezika (s. Tanti Akušinskog okruga Dagestana). Istražena je struktura tantinskih poredbenih konstrukcija i način oblikovanja standarda usporedbe. U radu se također tantinske poredbene konstrukcije uspoređuju s odgovarajućim ruskim konstrukcijama.

14. A. B. Letuchiy. *Russkie nominalizacii v pozicii zavisimogo i differencial'noe ob'ektnoe markirovanie* [Ruske nominalizacije na položaju zavisnoga predikata i diferencijalno objektno markiranje], str. 166 – 186.

U radu se istražuje uporaba nominalizacija kod kognitivnih predikata poput *znat'* 'znati', *osoznavat'* 'biti svijestan', *ponimat'* 'razumjeti' te njima bliskih leksema

poput čuvstvovat' 'osjećati' (usp. *On udivilsja našemu priezdu* 'Začudio se našem dolasku'). U nominalizacije autor ubraja bilo koja imena situacija (dakle, ime ne mora biti tvoreno od glagola), svojstava i stanja. Pozornost je autora usredotočena na ponašanje nominalizacija, a posebice na ona pitanja koja su rijetko temeljito obrađena u gramatikama, npr., kako se bira padež nominalizacije te podudara li se s padežom 'obične' imenske skupine kod istoga glagola ili ne? Ta su i druga povezana pitanja istražena u radu.

15. E. A. Lyutikova. *Soglasovanie po kosvennosti v dagestanskih jazykah: èskiz sintaksičeskoj modeli* [Sročnost prema kategoriji izravnosti/neizravnosti u dagestanskim jezicima: nacrt sintaktičkoga modela], str. 187 – 213.

Autorica razmatra različite aspekte problema sročnosti prema gramatičkoj kategoriji izravnosti/neizravnosti (eng. *direct–oblique agreement*). Morfološka opreka između izravne i kose osnove (tj. između osnove apsolutiva i one osnove koja se pojavljuje u kosim padežima) u deklinaciji svojstvena je u manjoj ili većoj mjeri svim dagestanskim jezicima, međutim spomenuta je sročnost prema izravnosti/neizravnosti zabilježena samo u nekoliko lezginskih i cezijskih jezika. U radu se preispituju mogućnosti pronalaženja sinkronijskih gramatičkih modela koji bi opisivali sročnost prema neizravnosti.

16. M. A. Magomedov. *Otobraženie osobennostej ženskoj i mužskoj reči v morfoložičeskoj sisteme avarskogo jazyka* [Odras osobitosti ženskoga i muškoga govora u morfoložskom sustavu avarskoga jezika], str. 214 – 219.

U članku se razmatra upotreba padežnih oblika ličnih zamjenica (1. i 2. lica jednine i množine) u ulozi subjekta radnje i izravnoga objekta radnje u kelebskome govoru avarskoga jezika. Na primjer, autor skreće pozornost na jednu do sada nepoznatu morfoložsku crtu avarskoga jezika: u kelebskome mjesnom govoru u muškom i ženskom govoru rabi se različit padežni oblik lične zamjenice 1. lica jednine. Naime, muškarci, kada govore o sebi kao subjektu radnje, tu zamjenicu rabe samo u obliku ergativa, neovisno o prijelaznosti/neprijelaznosti glagola (dakle sa svim glagolima). Isto tako, nezavisno od prijelaznosti/neprijelaznosti glagola u kelebskome mjesnom govoru, subjekt koji se označava zamjenicom 1. lica jednine u ženskom govoru rabi se u nominativu.

17. T. A. Maisak. »Grammatika pritvorstva«: k vnurigenetičeskoj mikrotipologii odnoj konstrukcii v nahsko–dagestanskih jazykah [»Grammatika pretvaranja«: prilog intragenetskoj mikrotipologiji jedne konstrukcije u nahsko–dagestanskim jezicima], str. 220 – 257.

Cilj je članka određenje tipološkoga variranja kod izricanja značenja 'praviti se', 'pretvarati se' (eng. *to pretend*), koja su u tipološkim radovima uvrštena u skupinu »predikata pretvaranja« (eng. *pretence predicates*). Građa je za istraživanje prijevod na 13 jezika jednog fragmenta rečenice iz Evanđelja po Luki: »... a on kao da htje-

de dalje« (Lk. 24:28). Autor analizira taj fragment u svim dostupnim prijevodima Evandjelja po Luki na nahsko–dagestanske jezike: 13 jezika i 15 prijevoda. Radi arealne usporedbe uzimaju se podaci iz triju turkijskih jezika Dagestana: azerbejdžanskoga, kumičkoga i nogajskog. U članku se opisuju načini izražavanja predikata »pretvaranja« u pojedinim jezicima i jezičnim skupinama (posebni leksemi, glagoli s općenitim značenjem te dodatni načini prikazivanja situacije kao prividne, a ne stvarne). Autor zaključuje da je stupanj variranja u načinu izražavanja dotičnoga značenja iznimno visok i da u nahsko–dagestanskoj jezičnoj porodici ne postoji nikakav skupni ili »prototipski« način izražavanja značenja 'praviti se', 'pretvarati se'.

18. G. A. Moroz. *Length of East Caucasian Subject Indexes: a Quantitative Research* [Duljina istočnokavkaskih subjektnih markera: kvantitativno istraživanje], str. 258 – 282.

Temeleći se na građi istočnokavkaskih jezika autor preispituje Zipfov tvrdnju da se duljina riječi određuje njenom čestotnošću. U dosadašnjim je istraživanjima posvećenim tom problemu ustvrđeno da je čestotnost jezičnih objekata (odnosno riječi, morfema, slogova, fonema), povezana s kognitivnim procesima te stoga može korelirati s drugim značajkama, takvima kao što su informacijski sadržaj riječi, redanje afiksa i dr. U svrhu proučavanja veze između čestotnosti i duljine gramatičkih morfema autor je odabrao jedno usko područje te istražio pitanje povezanosti čestotnosti i duljine pokazatelja lica i broja kod glagola u istočnokavkaskim jezicima.

19. K. Nakkarato, S. Ferhees. *Dobroe utro, prosnulis'? Utrennie privetstvija v jazykah Dagestana* [Dobro jutro, jeste li se probudili? Jutarnji pozdravi u jezicima Dagestana], str. 283 – 298.

U prilogu su istražene postojeće varijante jutarnjega pozdrava u jezicima Dagestana. Autori ističu važnost ove teme s obzirom na to da se jezična svojevrsnost vezana uz pozdrave gubi kod asimetričnih jezičnih kontakata. Izdvojena su dva načina pozdrava. Prvi način (koji se susreće u avaro–ando–cezijskim jezicima, u lakskom i u darginskom) sastoji u pitanju 'jeste li se probudili (digli)?'. Drugi je način proširen u južnim dagestanskim jezicima i ima opće značenje 'dobro jutro'. Unutar te dvije osnovne skupine pozdrava bilježi se značajno variranje s obzirom na upotrebu leksema, a i strukturu izraza. Građa za istraživanje uključuje 57 izraza iz 46 idioma i obuhvaća skoro sve jezike istočnoga Kavkaza (nahsko–dagestanske, osim krizijskoga; mjesne turkijske jezike; tatski; također su uključeni armenski i gruzijski kao jezici susjednoga područja.) U radu se istražuju morfosintaktičke osobitosti i morfološka struktura pozdrava u svakom pojedinom jeziku.

20. Maria Polinsky. *Some remarks on the Nakh–Dagestania affective construction* [Neke opaske o nahsko–dagestanskoj afektivnoj konstrukciji], str. 299 – 323.

U istraživanju, koje se temelji na podacima cezijskoga jezika, autorica analizira afektivnu konstrukciju. Ta je konstrukcija svojstvena rečenicama u kojima je predikat izražen glagolima spoznajne ili osjetilne percepcije. To su glagoli sa značenjima ‘vidjeti’, ‘znati, razumjeti’, ‘voljeti, željeti, trebati’, ‘čuti’, ‘naći’, ‘zaboraviti’ i dr. Argumenti percepcijskih glagola u cezijskome obilježeni su istim padežima: eksperimenter se pojavljuje u padežnom obliku lativa, a stimul dolazi u obliku absolutiva. Glagol se slaže s argumentom u absolutivu (pomoću promjenjivoga klasnog prefiksa). Uz opis afektivne konstrukcije u radu se navode podaci iz cezijskoga jezika koji pokazuju da afektivna konstrukcija nije homogena pojava te da percepcijski glagoli također nisu jedan koherentan razred glagola. U članku je iznesen pregled cezijskih afektivnih konstrukcija te je obrazložena njihova podjela.

21. N. R. Sumbatova. »Nulevye« korni glagolov v muirinskom jazyke darginskoj gruppy [»Nulti« glagolski korijeni u muirinskome jeziku darginske skupine], str. 324 – 345.

U članku se analizira morfološka struktura niza glagola koji na površnoj razini imaju nulti korijen. Autorica uspoređuje različite oblike muirinskih glagola (infinitiv PF, aorist PF, infinitiv IPF, glagolski prilog IPF). Zatim se muirinski glagoli uspoređuju s odgovarajućim glagolima istog podrijetla drugih darginskih idioma (darginskoga književnog jezika, kadarskoga, icarinskoga, kubačinskoga, tantinskoga i huduckoga). Pomoću provedene usporedbe u radu se utvrđuje izvorni fonemski sastav muirinskih korijenskih morfema.

22. S. G. Tatevosov. »Ne Magomed ne prišel«: o semantike rassčepennogo ‘tol’ko’. [»Ne Magomed nije došao«: o semantici rascijepljenoga ‘tol’ko’], str. 346 – 364.

U prilogu se opisuje konstrukcija rascijepljenoga (rastavljenoga)⁶ *tol’ko* potvrđena u mnogim dagestanskim jezicima. Značenje se te konstrukcije izražava u ruskom jeziku pomoću jedne leksičke jedinice – *tol’ko* ‘samo’, koja ima ekvivalente i u drugim jezicima (*Tol’ko Magomed prišel* ‘Samo je Magomed došao’). U dagestanskim jezicima isti sadržaj izražava se pomoću dvaju komponenta – rečenične negacije i ekseptivne čestice. Ta se čestica u nekim jezicima može podudarati s negacijskim pokazateljem, dok u drugim jezicima može biti i poseban leksem. U članku se na primjerima iz bagvalinskoga, cezijskoga i akušinske inačice darginskoga jezika pokazuje da identično značenje u ruskom (i tipološki sličnim jezicima) i u dagestanskim jezicima ima različitu morfosintaktičku realizaciju te se podiže niz novih pitanja vezanih uz značenje rascijepljenoga *tol’ko*.

23. Ya. G. Testelets. O strukture glagol’nyh osnov v cezijskih jazykah [O strukturi glagolskih osnova u cezijskim jezicima], str. 365 – 385.

U dagestanskim jezicima unutar konjugacijskoga i deklinacijskoga sustava razvidno su odvojene tvorba osnova i tvorba oblika). Od temeljne osnove u glagolskoj

6 Usp. eng. *decompose*.

paradigmi tvore se još nekoliko polaznih osnova kojima se dodaju afiksi. Rad je posvećen poredbenom istraživanju tvorbe glagolskih osnova (odnosno onih osnova koje se izdvajaju u glagolskoj infleksijskoj paradigmi) u jezicima cezijske skupine istočnokavkaskе jezične porodice:⁷ cezijskom, hinuhskom, hvaršinskom, inhokvarinskom, hunzibskom i bežtinskom. Nakon pregleda tvorbe glagolskih osnova u cezijskim jezicima, u radu je predložena rekonstrukcija odgovarajućega isječka glagolske morfologije u protocezijskome jeziku.

24. Daniel J. Wilson. *A sketch of Sagada morphology* [Pregled sagadinske morfologije], str. 386 – 410.

Dijalekti cezijskoga jezika⁸ primarno se dijele u dvije skupine. Jednu od njih čini samo sagadinski dijalekt, a druga je osnovna skupina koju čine blisko genetski povezani dijalekti. Sagadinski se ubraja u manje istražene dijalekte cezijskoga jezika. Tim dijalektom se govori u dva mjesta – Sagada i Mitluda te u nekim mjestima nizinskoga dijela Dagestana. Članak sadrži morfološki opis sagadinskoga dijalekta, a kao neophodni uvodni dio u rad je uključen i kratak osvrt na fonologiju.

25. O. V. Fedorova. *Psiholingvistika v Dagestane* [Psiholingvistika u Dagestanu], str. 411 – 430.

Najviše je psiholingvističkih istraživanja dosad provedeno na građi engleskoga jezika, a u tom pogledu razmjerno su dobro opisani nizozemski, španjolski, njemački i nekoliko drugih jezika. Autorica članka ukazuje na činjenicu da velika većina jezika do danas nije postala objekt psiholingvističkih studija. Dagestan je zbog višezječnosti zanimljivo područje za psiholingviste, naime, to je regija s najvećom u Europi jezičnom gustoćom. Na razmjerno maloj površini ovdje žive narodi, koji govore više od 40 jezika. Većina su stanovnika Dagestana dvojezični, odnosno, govore svoj materinski jezik i ruski. Mnogi Dagestanci još uvijek govore tri jezika. Članak sadrži nacrt istraživanja jednoga partikularnoga psiholingvističkog zadatka, naime, zadatka razradbe dagestanskih testova za određenje opsega radne memorije. To bi istraživanje moglo pridonijeti razvoju novih pogleda na složeno pitanje radne memorije bilingvalnih osoba u usporedbi s monolingvalnima, kao i na takav zanimljiv problem terenskoga lingvističkog rada kao što su individualne razlike u govoru ispitanika.

26. Diana Forker. *The imperfective aspect in Sanzhi Dargwa* [Nesvršeni vid u sanzinskome darginskom jeziku], str. 431 – 451.

U istočnokavkaskim jezicima postoje dva osnovna načina izražavanja vidskoga značenja: infleksijskim oblicima i glagolskom osnovom. Autorica članka napominje da darginski jezik, kao i laski, sva tri nahska jezika i skoro svi lezginginski, izražava-

7 U mnogim se lingvističkim radovima za nahsko–dagestansku jezičnu porodicu rabi naziv »istočnokavkaski jezici« (East Caucasian languages).

8 U literaturi se susreće i drugi naziv za cezijski jezik – didojski.

ju glagolski vid posredstvom različitih alomorfa glagolske osnove, tako da većina glagola ima dvije osnove: svršenu i nesvršenu. U radu se ističe da je istraživanje glagolskoga vida u spomenutim jezicima posebno zanimljivo i izazovno jer se u glagolskoj infleksijskoj paradigmi isprepliću vidska i vremenska značenja. Još je jedno zanimljivo područje aspektualne problematike je određenje uzajamnoga odnosa dviju vidskih osnova. Autorica postavlja dva pitanja: 1) je li korektno opisati vidske osnove kao jednu, temeljnu osnovu i drugu, izvedenu od nje? 2) ako je, je li taj odnos vidskih osnova identičan za sve dotične jezike ili se u tim jezicima izdvajaju različiti tipovi sustava? Ta i neka druga pitanja autorica istražuje u članku oslanjajući se ponajprije na građu sanžinskoga idioma.

27. Marina Chumakina. *The agreeing emphatic particle in Archi* [Sročnost pojačajne čestice u arčinskom jeziku], 452 – 473.

U radu se opisuje pojačajna (emfatička) čestica =*ijt'u* u arčinskom jeziku, koji pripada lezginskoj skupini nahsko–dagestanskih jezika. To je, u mnogim aspektima, tipična višeznačna nahsko–dagestanska emfatička čestica, međutim ima jedno svojstvo koje ju izdvaja iz niza sličnih čestica drugih jezika, naime, njezina sposobnost slaganja. U članku se istražuju morfosintaktička i kombinatorička obilježja čestice =*ijt'u*. Autorica je najprije proučila svojstva čestice u kontekstu arčinskoga sustava sročnosti općenito, a zatim i sintaktičke osobine sročnosti same te čestice. Osim toga, istražena obilježja arčinske pojačajne čestice =*ijt'u* uspoređena su s odgovarajućim svojstvima sličnih čestica u ostalim nahsko–dagestanskim jezicima.

Upoznavanje sa sadržajem priloga Zbornika *Durqasi xazna* pokazuje da tematika o kojoj se raspravlja u člancima ovog izdanja pripada širokome rasponu jezikoslovnih područja – fonologiji, morfologiji, sintaksi, sociolingvistici, psiholingvistici, poredbenoj lingvistici te će stoga ovaj Zbornik biti zanimljiv ne samo stručnjacima za kavkaske jezike, već i širijem krugu lingvista.

Literatura

- Mutalov, Rasul O. 2002. *Glagol darginskoga jazyka*. Mahačkala: DGU.
- Mutalov, Rasul O. 2011. *Slovoobrazovatel'nyj slovar' glagolov icarinskoga dijalekta darginskoga jazyka*. Moskva: Izdatel'skij centr Instituta stran Azii i Afriki pri MGU im. M.V. Lomonosova.
- Sumbatova, Nina i Rasul Mutalov. 2003. *A Grammar of Icaric Dargwa*. München: LINCOM Europa.

Sofija Gadžijeva